

Atajan Tagan

Category: Edebiýaty
öwreniş, Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Nukdaýnazar, Powestler, Romanlar, Türkmen dili
написано kitapcy | 21 января, 2025
Atajan Tagan ATA JAN TAGAN

Özüniň durmuş hakykatyny çeper beýan edýän, many ýüki ýetik ajaýyp çeper eserleri bilen diňe bir türkmen okyjylarynyň däl, daşary ýurtly edebiýaty, sungaty söýüjileriň arasynda-da ýakyndan tanalýan meşhur ýazyjymyz Atajan Taganyň döredijiligi baradaky maglumatlar hemmeleri gyzyklandyrsa gerek. Şonuň üçinem biz, özi goja ýaşynda bolsa-da, heniz göwni ýaş, pespäl, ruhubelent, belent adamkärçilikli, islendik adama hamrak bolmagy başaryan, ençeme ýyllap daşary ýurtlarda işläň, dünýäniň meşhur ýazyjy-şahyrlary bilen tirkeşen halypa ýazyjymyz Atajan aganyň döredijiligi baradaky maglumatlary we onuň käbir hekaýalaryny, onuň döredijiligi hakda ýazylan ylmy makalany okyjylara ýetirmegi makul gördük.

Aýmyrat PIRJIKOW.

* * *

Atajan Tagan hem onuň döredijiligi

1. Türkmenistanyň sungatda at gazanan işgäri, ýazyjy Atajan Tagan Russiýanyň Prezidentiniň Permany bilen “Russiýa Federasiýasynyň medeniýetde at gazanan işgäri” diýen hormatly at berlen ilkinji türkmen ýazyjysy hem ilkinji türkmenistanly.
2. Atajan Tagan nowellistika žanrynyň ussady hökmünde türkmen edebiýatynyň taryhynda ilkinji gezek daşary ýurtda (Berlin – 1990) “Hekaýa agşamy” geçirilen ýeke-täk türkmen ýazyjysy.
3. Atajan Tagan türkmen edebiýatynyň taryhynda ilkinji gezek başga ýurduň döwürleýin žurnalynda (“Jahon adabiyoti” – Daşkent – 2014) romany tutuşlygyna çap edilen ýeke-täk türkmen ýazyjysy.

4. Atajan Tagan türkmen edebiýatynyň taryhynda ilkinji gezek kitaby daşary ýurtda (Germaniýa) rus dilinde çap edilip, bütin dünýäniň onlaýn-kitap dükanlaryna ýaýradylan ýeke-täk türkmen ýazyjysy. (2014)
5. Atajan Tagan öz döredijiliginiň daşyndan dünýäniň nusgawy edebiýatyndan 6 roman, 4 powest, 20 hekaýa, 5 pýesa terjime eden ýeke-täk türkmen ýazyjysy.
6. A. Tagan eserlerinden 5 kinofilm, 7 pýesa goýlan dramaturg däl ýazyjy.
7. A. Tagan türkmen edebiýatynda gündelik-esse (“Kyrk ýylda ýazylan kitap”) döreden ilkinji ýazyjy.
8. A. Tagan eserlerine tanymal hünärmenleriň dürli dünýä dillerinde 70-den gowrak seljerme makalasy çap edilen ýeke-täk türkmen ýazyjysy.
9. A. Tagan türkmen edebiýatynyň taryhynda ilkinji gezek daşary ýurtda – ABŞ-nyň Nýu-Ýork şäherinde çykýan “Dünýäniň sesi” (“WORLD VOICE”) gazetinde “Keseki” romany dolulygyna çap edilen ýeke-täk ýazyjy. (2016)
10. A. Tagan “Halk ýazyjysy” däl halyna-da “Neýtralnyý Turkmenistanda” hem Özbegistanyň “Şark zuýesi” gazetiniň “Bir tomirdan suw içgan birodarlik” makalasynda “Otažon Togan. Turkmeniston halk ýozuwçisi” diýlen ýeke-täk türkmen ýazyjysy.
11. A. Tagan türkmen edebiýatynyň taryhynda ilkinji bolup, dirikä “Özüne nekrolog” ýazan ýeke-täk türkmen ýazyjysy. 2016 ý.

Kitaplaryna garaşylýan ýazyjy

Edebi görnüşiň ussady bolmak hakda däl-de, ilki bilen, “Türkmen prozasynyň Atajan Tagany” diýlen jümläniň (onda-da ony başga milletiň wekiliniň aýdan çagy) türkmen okyjysyny, edebi seljerijisini buýsanja gaplaýandygy hakda pikir edip göreliň. Bu jümläniň süňňünde “Türkmen prozasy dünýä edebiýatynyň çygrynda tanalyp başlady” diýlen many bar. Ol ölçege mynasyp bolmagy üçin ýazyjynyň gahrymanyny serhetden geçirip, başga milletleriň okyjysynyň hem tanamagyny, söýmegini gazanmak gerek. Biziň ýazyjyny sebäpsiz

mahabatlandyrmak meýli bilen ylalaşyp bilmeýändigimize ynansaňyz, “Türkmen prozasynyň Atajan Taganly” sahypasyna geçeliň. Getirjek esaslarymyz bolsa ylmy hem resminamaly seljermeleriň goly goýlan esaslardyr.

Ykbalyny edebiýat bilen iş salyşmaga bagyşlan adam hökmünde men ýazyjy-şahyryň döredijiliginiň agramyny ylmy hem edebi seljermeden soňra “kitap dükany” diýen terezi ölçeýä diýen pikire-de goşulman durmaýaryn. Sebäbi “dükan” diýilýän “tankytçy” hiç kimden ýüz görmeýär. Edebiýat hünärmenleriniň bir bölegi eseriň başga dillere terjime ediliş derejesini hem ölçeg terezisi hasap edýärler. Olaryň kesgitlemesine görä, terjimeçi gowşak eseri terjime edip, neşirýatçy hem şol gowşak eseri çap edip, öz abraýyna badak salmaz. Şeýlelikde, bir dilden başga bir dile diňe gowy eserler terjime edilmeli. Ol hakykat ýüzünde hem şeýle. Şol ölçegler hakynda oýlananyňda, türkmen prozaçysy Atajan Tagany ýazyjy hökmünde özünden diňe bir razy bolmak däl, eýsem buýsanmaga-da hakly hasap edýärim. Onuň “Saragt galasy” (“Gowşut han”) romany türkmen dilinde 65 000, rus dilinde 300 000, bolgar dilinde 30 000, “Jennet derwezesiniň açary” kitaby rus dilinde 265 000 nusga bilen çap edilse-de, iň soňky “Serwi gelin” eserler toplumyna çenli çykan kitaplary dükanda ýatmady. Ýazyjynyň döredijiligini düýpli yzarlaýan edebiýatçy M. Annageldiýewiň “Edebiýat we sungat” gazetinde ýazmagyna görä: “Üçünji müňýyllykda internet kitaplary dünýäni tutup barýarka-da “Serwi gelin” diňe bir halanmak däl, eýsem türkmeniň nesil terbiýesine tekge berýän kitapdygy üçin okamak islän adamlaryň köpüsine ýetmän galdy”. Uly ýazyjymyz Beki Seýtäkow A. Taganyň ömrüniň köp bölegini başga ýurduň başga dilde geplenýän şäherinde ýaşasa-da, arassa milli dilde, doly bahaly eserleri döredip bilşine geň galsa, gyrgyz ýazyjysy Bulat Şamşyýew “Kyrgyzystan madaniýeti” gazetinde biziň ildeşimiziň öz prozasynda hut türkmen milli gahrymanlarynyň ilhalar ruhuny ussatlyk bilen açandygy sebäpli, gyrgyz okyjylarynyň-da göwnünden turýandygyny “Durmuş dowam edýär” diýen makalasynda belleýär. Wenger edebi synçysy Islaý Zoltan “Nepsabadşag” gazetinde çap edilen “Perişde kanagatlylygy” synynda A.Taganyň eserleriniň millilige

ýüzlenmek bilen utýandygyny nygtaýar. Atajan Taganyň kitaplaryna dürli dillerde 70-den gowrak derňew makalasynyň çap edilmegi-de ýöne ýere dälidir. Şu mahala çenli onuň dürli dillerde 750 000 tiraž bilen 20-den gowrak kitaby neşir edildi. 1991-nji ýylda Berlinde onuň awtorlyk “Hekaýalar agşamy” geçirildi. 2014-nji ýylda Germaniýanyň “Masterpieces publishing.ru” neşirýaty ýazyjynyň “Keseki” romanyny rus dilinde çap edip, bütin dünýäniň onlaýn-kitap dükanlaryna ýaýratdy. 2014-nji ýylda romany Daşkendiň «Jahon adabýoty» žurnaly özüniň baş sanynda okyjylaryna ýetiren bolsa, 2015-de “Uzbekiston” neşirýaty “Begona” (“Bigäne”) ady bilen aýratyn kitap edip çykardy, 2016-njy ýylda Nýu-Ýorkuň «Dünýäniň sesi» («World voice») gazetini ony dolulygyna çap etdi. Getiren soňky dört mysalymyz türkmen edebýatynyň taryhynda ilkinji gezek bolan wakadyr. Men bu ýagdaýy ýene bir wajyp waka bilen baglaşdyrmak isleýärim. Hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedow özüniň «Açyk gapylar» syýasatynyň çäklerinde «Türkmen medeniýetini daşary ýurtlara ýaýratmak» diýen wajyp hem döwrebap pikiri öňe sürdi. Atajan Taganyň on töweregi kitabynyň başga dillere terjime edilmegi hem meniň ýokarda getiren dört mysalym ýazyjynyň hormatly Prezidentimiziň türkmen milli medeniýetini dünýä ýaýratmak baradaky çakylygyna mynasyp jogaby hasap edýärim. Okyjylar tarapyndan kitaplaryna garaşylýan ýazyjynyň öz hususy döredijiliginiň daşyndan milli medeniýetimize goşantlyk uly iş edendigini: Jek Londonyň «Martin Iden», A.Kamýunyň «Saýry», F.Fiçjeraldyň «Beýik Getsbi», E.Remarkyň “Günbatar frontda üýtgeşiklik ýok”, E.Moemiň «Aý bilen teňňe», Gi de Mopassanyň «Pýer we Žan» romanlaryny, I.Turgenewiň «Bahar bulaklary», Ç.Aýtmatowyň «Ak gämi», «Düýegöz» powestlerini, W.Şukşiniň «Aýly agşamdaky söhbet» kitaby, E.Hemingueýiň, W.Şukşiniň, B.Žakiýewiň, H.Gulamyň, W.Öňgňreniň pýesalaryny, daşary ýurt ýazyjylarynyň onlarça hekaýalaryny, goşgularyny ene dilimize geçirendigini aýratyn bellemek isleýärim.

Çeper eseri seljerijileriň Atajan Taganyň döredijiligi barada yzagalaklyk edýändiklerini aýdasym gelýär. Bu igenje sebäp bolýan zat edebýatymyzyň taryhynda ilkinji gezek döredilen

«40 ýylda ýazylan kitap» gündelik-esse. Dogry, ol hakda ululy-kiçili gürrüň kän edilýär. Ýöne olar şeýle eser nukdaýnazaryndan garasaň, entek örän az hem ejiz. Ol gündelik-esse düýpli ylmy derňewe mynasyp eser.

Atajan Taganda iki sözden ýa-da bir sözlemden ybarat eserler bar. Ýazyjy olary esere at edip goýan bolsa, eseriň ady özünden uly bolardy, seljeriji bogunma-bogun yzarlasa, ýazan sahypasy köpe ýeterdi.

Gündelik-esseden: «Öz Watanyňy satyp bilýän adam bolýar, ýöne özüne Watan satyn alyp bilýän bolmaýar». Bary-ýogy bir sözlem, içi welin söýgi bilen ýigrenjiň, buýsanç bilen binamyslygyň, mertlik bilen namartlygyň, mukaddeslik bilen pesligiň, göbek ganly Watan bilen saýry ýurduň, bähbit bilen zyýanyň arasynda duran garşylykdan doly. Galyberse-de, ol garşylyklaryň netijesi hem şol ýeke sözlemde.

Gündelik-esseden: «Esassyz tankydyň şahsyýeti peseldip bilmeýşi ýaly, esassyz öwgi hem şahsyýeti beýgeldip bilmeýär». «Erkinlik, garaşsyzlyk garaşlylykdan has jogapkärlidir».

Göwrümi kiçi eser edebiýat teoriýaçysyny örän ýaýdandyrýar. Kiçi zada uly baha berip bolýar. Ýöne gysga esere özi ýaly gysgadan saldamly baha bermegi biz öwrenmeli. (Taňry guýan talant bilen sen bizi nä günlere salyp ýörsüň, gadyrdan Atajan Tagan?!).

Üns berip otursaň, bir sözlemden ybarat eseriň ideýasy, çeperçiligi hakda-ha gürrüň ýok, onda forma we mazmun birligi, onuň gurluşy, içki-daşky garşylygy, hatda ondaky tebigatyň ýa-da gahrymanyň çeper keşbi hakda-da aýdara zat köp. Gepiň gysgasy, bir sözlemlik eserden uly eserden garaşylýan agramy tapyp bolýar...

«Türkmen prozasynyň Atajan Tagany» munuň bilen tamamlanmaýar. Aslynda, bu uly ýazyjy barada şu güne çenli aýdylanlary onuň özboluşly döredijiligi hakda edebiýat alymlarymyzyň başlamaly düýpli gürrüňine giriş hasaplaýaryn.

Çary KULYÝEW,

Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar institutynyň esasy ylmy işgäri, filologiýa ylymlarynyň

kandidaty. Edebiýaty öwreniş